

HISTORIALLINEN AIKAKAUSKIRJA

1926

N:o 4

Brest-Litovskin rauhan täydennyssopimuksen salaiset, Suomea koskeneet lisämääräykset.

Viime maaliskuun numerossaan julkaisi Hampurissa ilmestyvä »Europäische Gespräche»-niminen aikakauskirja Brest-Litovskin rauhan täydennyssopimukseen liittyneet salaiset lisämääräykset, joista pari koskee Suomeakin.

Elokuun 27 p:nä v. 1918 allekirjoitettiin Berlinissä saksalais-venäläinen täydennyssopimus maaliskuun 3 p:nä v. 1918 tehtyyn Brest-Litovskin rauhansopimukseen.¹ Allekirjoittajana oli Saksan puolelta valtiosihteeri, amiraali v. Hintze ja Venäjän puolelta sen diplomaattinen edustaja Joffe. Tähän täydennyssopimukseen, joka Saksan puolelta ratifioitiin syyskuun 6 p:nä Neuvosto-Venäjän toimeenpanevan komitean ratifioitua sen jo syyskuun 2 p:nä², liittyi sopimuksentekopäivänä tapahtunut salainen noottienvaihto Hintzen ja Joffen välillä, jotka nootit sisältävät lisämääräyksiä eräisiin täydennyssopimuksen kohtiin. Ennenkuin käymme esittämään näitä, tähän saakka Suomessa tuntemattomia lisämääräyksiä, on syytä ensin lyhyesti mainita myös täydennyssopimuksen Suomea ja Suomen intressejä koskeneista kohdista.³ 4:nnessä artiklassa Saksa sitoutui olemaan millään tavalla sekaantumatta Venäjän ja sen osa-alueiden suhteisiin, erikoisesti olemaan aiheuttamatta tai kannattamatta itsenäisten valtioiden muodostamista näille alueille. 5:nnessä artiklassa Venäjä sitoutui heti ryhtymään kaikkiin käytettävissään oleviin keinoihin, poistaakseen, puolueettomuutensa säilyttämällä, ententen sotajoukot Pohjois-Venäjän alueilta. Saksa puolestaan sitoutui ta-

¹ Rauhansopimuksen lisäsopimusten täydennyksenä allekirjoitettiin samalla kertaa kuin tämä poliittinen täydennyssopimus myös molempien maiden välinen taloudellinen ja yksityisoikeudellinen sopimus.

² Hufvudstadsbladet 7. IX. 18, num. 162.

³ KARL STRUPP, Friedensverträge I. Die Ostfrieden nebst den Zusatzverträgen, s. 375.

kaamaan, että näiden sotaliikkeiden aikana suomalaiselta taholta ei tapahdu mitään hyökkäyksiä Venäjän alueelle, erittäinkin ei Pietariin.

Hintzen allekirjoittaman, Joffelle osoitetun, täydennyssopimuksen määräyksiä lisäävän salaisen nootin kolmas kohta kuuluu seuraavasti:

»Artiklaan 5. Ententen sotajoukkojen oleskelu Pohjois-Venäjän alueilla merkitsee alituista, vakavaa uhkaa Suomessa oleville Saksan sotajoukoille. Sentähden, jos 5:nnen artiklan 1:ssä kohdassa edellytetty Venäjän sotilaallinen toimenpide ei johtaisi piakkoin päämääräänsä, niin huomaisi Saksa sekin olevansa puolestaan pakotettu ryhtymään samaan, suomalaisia joukkoja tarvittaessa mukaansa vetäen; silloin eivät nämä saksalaiset ja suomalaiset sotajoukot koskettaisi ilman Venäjän hallituksen nimenomaista suostumusta Suomenlahden ja Laatokan järven välillä sekä tämän järven etelä- ja kaakkoispuolella sijaitsevaa Venäjän aluetta. Saksan hallitus odottaa, että Venäjä ei katso sellaista toimenpidettä epäystävälliseksi teoksi eikä myöskään millään tavalla asetu sitä vastustamaan. Tällä edellytyksellä se vakuuttaa, että sitten kuin ententen sotajoukot on karkoitettu ja yleinen rauha tehty, Saksan ja Suomen sotajoukot vedetään jälleen pois tuon toimenpiteen kestäessä miehitetyiltä Venäjän alueilta, mikäli ne eivät venäläis-suomalaisessa rauhansopimuksessa joudu Suomelle¹; sitäpaitsi se palauttaa ententen sotajoukkojen karkoittamisen jälkeen mahdollisimman pian näille alueille venäläisen siviilihallinnon.»

11:s kohta Hintzen nootissa on seuraava: »Saksa on esiintyvä sen puolesta, että Suomen hallitus vapauttaa vangitsemansa suomalaiset punakaartilaiset, sikäli kuin he eivät ole tavallisten rikosten takia tutkimus- tai rangaistusvankilassa, anomuksesta Suomen kansalaisuudesta ja sallii heille poistumisen Venäjälle. Venäjä tätä vastaan olisi sitoutuva antamaan näille henkilöille Venäjän kansalaisuuden ja olemaan heitä sotilaallisesti käyttämättä Suomea vastaan tai Suomeen rajoittuvissa Venäjän kuvernementeissa, samoin kuin olemaan asettamatta heitä niihin asumaan.»

Vastausnootissaan, jonka sanamuoto pitää yhtä Hintzen nootin eri kohtien kanssa, Joffe antaa Venäjän puolesta vastaavat sitoumukset ja muuten ilmoittaa, että Venäjän hallitus on käsittelevä vaihdettuja nootteja luottamuksellisina.

*

¹ Elokuun 24 p:nä, siis kolme päivää ennen saksalais-venäläisen täydennyssopimuksen tekemistä ja esitettyä noottienvaihtoa, keskeytyivät suomalais-venäläiset rauhanneuvottelut Berlinissä. Yhtenä syynä keskeytymiseen olivat Suomen teemat, Itä-Karjalaan kohdistuvat vaatimukset, joihin venäläiset eivät halunneet suostua.

Suomen kannalta herää kysymys, olivatko nämä lisämääräykset — tai edes itse täydennyssojimus — tunnettuja Suomen silloiselle hallitukselle ja mitä toimenpiteitä ne mahdollisesti ovat aiheuttaneet. Ulkoministeriössä on hyväntahtoisesti annettu kirjoittajan käytettäväksi tätä kirjoitusta varten kysymyksessäolevaa aihetta koskevia ministeri Hjeltin raportteja ja sähkösanomia. Samoin on senaattori Stenroth, silloinen ulkoasiaintoimituskunnan päällikkö, antanut kirjoittajalle asiaa valaisevia tietoja.

Elok. 31 p:nä tiedoitti Suomen Berlinin-lähettiläs, ministeri Hjelt täydennyssojimukselta m. m.: »Suomen kannalta voi kieltämättä katsoa arveluttavaksi määräystä, että Saksan hallitus ei tule minikään vielä Venäjään kuuluvan alueen eroittamista Venäjästä avustamaan tai kannattamaan. Alkuperäisessä tekstissä lienee tämä määräys kumminkin — erään puoluejohtajan ilmoituksen mukaan — semmoinen, että se sananmuodoltaan tarkoittaa vaan uusien valtioiden eroittamista, eikä sitä tapausta, että joku alue Venäjästä liitetäisiin toiseen valtioon. Tämä määräys ei siis estäisi Saksaa avustamasta Suomea Itä-Karjalan suhteen, mikä verrattain yleisesti näkyy olevan vaikutusvaltaisten piirien katsantokanta, ja samaan suuntaan viittaavat oheenliitetyn tiedonannon sanat siitä, että Saksalta on kielletty oikeus sekaantua Venäjän asioihin — 'soweit nicht die Entente mit militärischem Aufgebot dazwischen tritt.'¹⁾ Näitä sanoja voidaan erittäin hyvin sovelluttaa Itä-Karjalan kysymykseen, ja itse asiassa Saksa ei näy luopuvan hyökkäystä koillisessa koskevista suunnitelmista. Kuuleman mukaan on kysymys vain ajasta, jolloin, ja muodosta, missä, mainittu hyökkäys voi tapahtua. Saksan hallitus ei nähtävästi tahtoisi siihen ryhtyä muilla ehdoilla kuin että Venäjän neuvostohallitus pyytää Saksaa käymään ympärysvaltioiden Pohjois-Venäjällä olevien sotajoukkojen kimppuun. Tosiseikkana pysyy, että sotilaallista toimintaa Itä-Karjalassa valmistellaan ja poliittisissa piireissä odotetaan sen alkavan syksympänä. Tuleeko Suomi tästä hyötymään, tahi toisin sanoen tuleeko Karjalan kysymys toivottuun suuntaan ratkaistuksi, tulee kai riippumaan siitä yhtyykö Saksa puheena olevaan sotilaalliseen toimintaan yhdessä Suomen vaiko bolsheviikkien kanssa, ja vastaus tähän taas on . . . riippuvainen siitä, kuinka paljon luottamusta Saksa voi Suomen sotilaalliseen voimaan, yksimielisyyteen ja sisäiseen järjestykseen panna.»

Syyskuun 7 p:nä sähköttivät sekä ministeri Hjelt että ministeri Enckell, suomalais-venäläisten rauhanneuvottelujen suomalaisen val-

¹ »mikäli entente ei astu väliin sotilaallisella toimenpiteellä.»

tuuskunnan puheenjohtaja, Helsinkiin täydennys­sopimuksen 5:n­nen artiklan täydellisen sanamuodon. Raportissaan syyskuun 11 p:ltä (saap. 17 p. syysk.) ministeri Hjelt selosti 4:ttä ja 5:ttä artiklaa, »joista 5 artiklan määräys oli täydellinen yllätys», ja jatkoi: »Määräyksen täytyy luonnollisesti suurimmassa määrässä vaikuttaa suomalais-venäläisiin suhteisiin ja sellaisen asianlaidan vallitessa tuntuu hyvin omituiselta, että Suomen rauhanneuvottelukunta, joka heinäkuun lopulta saakka oleskeli Berlinissä, ei saanut minkäänlaista ilmoitusta sopimuksesta tässä kohdassa, laiminlyönti, joka ei voi olla tarkoitukseton.»¹ Samana päivänä (syysk. 11 p:nä), jolloin ministeri Hjelt tästä tiedotti, sähkötti hän m. m. seuraavaa: »Salainen sopimus olemassa koskien suomalaisten ja saksalaisten joukkojen sotaista toimintaa pohjoisella alueella. Bussche vakuuttaa minulle, etteivät artikkelit 4 ja 5 sisällä muutosta Saksan asennossa Itä-Karjalan kysymykseen. Selitys ei kuitenkaan tyydyttävä.»¹

Viimemainittu sähkösanoma johtui siitä, että kun Suomen hallitus oli saanut tietoonsa ministerien Hjeltin ja Enckellin sähkösanomien kautta täydennys­sopimuksen 5:n­nen artiklan², niin ministeri Hjelt tiedusteli Saksan hallituksen kantaa Itä-Karjalan kysymykseen nähden. Vastaus oli siis, että se ei ollut muuttunut.³ Selityksessä

¹ Käännös ruotsalaisesta alkutekstistä.

² Mainittakoon, että helsinkiläiset lehdet (Helsingin Sanomat 7. IX., num. 167, Hufvudstadsbladet samoin 7. IX., num. 162) jokseenkin päivälleen samaan aikaan sisälsivät venäläisen »Severnaja Kommunan» levittämät täydennys­sopimusten tekstit, joissa poliittisen täydennys­sopimuksen 5:s artikla oli asiallisesti täysin oikein ja täydellisesti ilmoitettu. Saksalaisesta lehdistöstä tänne levinneet uutiset, joissa 4:s ja 5:s artikla myös oli täydellisesti esitetty, joutuivat meikäläiseen lehdistöön vasta vähän myöhemmin (Helsingin Sanomiin 11. IX., num. 173). Uuden Suomettaren uutisia asiasta ei kirjoittaja ole seurannut, sillä yliopiston kirjastossa, jossa olen Helsingin lehdistöä tältä ajalta tarkastellut, ei ole Uutta Suometarta syyskuulta v. 1918.

³ Lisävalaistusta, joskaan ei huomattavasti, antaa asiaan Helsingin Sanomien 173 numerossa (12. IX. 18) ollut uutinen (joka on melkein samanlaisena myös saman päivän Hufvudstadsbladetissa): »Mikäli on saatu tietää, on Saksan lähettiläs esittänyt hallituksensa puolesta Suomen hallitukselle, että saksalaiset sotajoukot . . . eivät tule marssimaan Itä-Karjalaan siinä tapauksessa, että Englanti ja muut ympärysvallat jättävät Karjalan ja Muurmännin rannikon . . .» Vrt. asiaan myös kreivi von der Goltzin teoksessa: »Toimintani Suomessa ja Baltian maissa» s. 134—5 olevaa mainintaa: ». . . Brestin rauhaan lokakuulla (tarkoitetaan tietysti elokuulla) 1918 tehdystä lisäsopimuksesta, jonka mukaan Saksa sitoutui olemaan marssimatta Itä-Karjalaan siinä tapauksessa, että neuvostohallitus ryhtyisi Muurmännin alueella hyökkäykseen ententejoukkoja vastaan.»

on kuitenkin viitattu salaisen lisäsopimuksen olemassaoloon ja on sillä kaikesta päättäen tarkoitettu edellämainittua salaista noottienvaihtoa.

*

Ylläolevista otteista ministeri Hjeltin ulkoasiainjohdolle tekemistä ilmoituksista käy selville, että Saksan hallitus teki kysymyksessä olevan täydennys­sopimuksen ja sisällytti siihen Suomea koskeneen 5:nnen artiklan ensinkään neuvottelematta asiasta Suomen hallituksen kanssa. Ilmoittihan ministeri Hjelt sen tulleen »täydellisenä yllätyksenä.» Vasta täydennys­sopimuksen syyskuun 6 p:nä tapahtuneen ratifioimisen jälkeen Suomen hallitus sai tiedon 5:nnen artiklan sisällöstä. Salaisesta, lisämääräyksiä sisältäneestä noottienvaihdosta, jossa Saksan hallitus omavaltaisesti teki Suomea koskeneita sitoumuksia, ei Saksan hallitus sensijaan ilmoittanut Suomen hallitukselle ennenkuin vasta jonkun aikaa myöhemmin vastaukseksi Suomen puolesta tehtyyn tiedusteluun. Mutta silloinkaan ei Saksan hallitus antanut nimenomaista ilmoitusta noottien vaihtamisesta tai niiden sisällöstä, vaan ainoastaan täysin ylimalkaisen huomautuksen, että on olemassa salainen sopimus suomalaisten ja saksalaisten joukkojen sotaisesta toiminnasta Pohjois-Venäjällä. Jo itse täydennys­sopimuksen 5:nnellä artiklalla Saksa, kuten julkisuudessaakin on huomautettu¹, asetti vaikeuksia Suomen Itä-Karjalan politiikalle. Mutta vasta salainen saksalais-venäläinen noottienvaihto ja siihen sisältynyt määräys, että suunnitellun Pohjois-Venäjälle tehtävän hyökkäyksen aikana miehittävät Venäjän alueet (siis myös Itä-Karjala) tultaisiin myöhemmin luovuttamaan jälleen Venäjälle, osoittaa Saksan suhtautumista Itä-Karjalan kysymykseen. Salaamalla Suomen hallitukselta Venäjälle tekemänsä, osittain myös Suomea koskeneet sitoumukset, jotka Suomeen nähden sisälsivät yrityksen loukata sen suvereniteettiä, Saksa kuitenkin samalla antoi Suomen hallituksen olla siinä käsityksessä, että se kannattaa Suomen pyrkimyksiä Itä-Karjalaan nähden. Saksan hallituksen menettely joutuu sitäkin merkillisempään valoon, kun otetaan huomioon, että juuri samaan aikaan kuin täydennys­sopimus tehtiin ja noottien vaihto tapahtui Suomen silloinen ulkoministeri, senaattori Stenroth oli Berlinissä. Valtiosihteeri Hintzen kanssa hän

¹ Ensi kerran nähtävästi Helsingin Sanomain pääkirjoituksessa 10. IX. 18, num. 170. Hufvudstadsbladet tehosti pääkirjoituksessaan kaksi päivää myöhemmin (12. IX., num. 167) samaa seikkaa.

oli neuvotteluissa elok. 24 p:nä, ja elok. 27 p:nä, siis juuri sopimusten allekirjoittamis- ja noottien vaihtamispäivänä, senaattori Stenroth oli myös Berlinissä. Kuitenkin jätettiin hänetkin täysin tietämättömäksi Suomea koskeneista Saksan sitoumuksista. Se että kysymyksessäoleva salainen lisämääräys ei sittemmin joutunut vaikuttamaan käytännössä, jolloin vasta olisi käynyt ilmi, olisiko Itä-Karjala joutunut luovutettavaksi suunnitellun valtauksen jälkeen takaisin Venäjälle, johtuu siitä, että Saksan ylimmän sotajohdon suunnittelema hyökkäys Suomen itä- ja koillispuolelle jäi toimeenpanematta länsirintamalla tapahtuneen romahduksen takia.

Yhtä täydellisesti Suomen hallituksen mieltä kysymättä ja ilman sen tietoa Saksan hallitus keskusteli ja päätti vain Venäjän hallituksen kanssa suomalaisten punakaartilaiden toimittamisesta Venäjän kansalaisiksi. Tarton rauhanneuvotteluissa ei näy olleen pienintäkään kysymystä ehdoista, jotka määräisivät Venäjälle paenneiden Suomen kansalaisten asumisesta siellä. Suomen rauhanneuvottelijoilla ei tietysti ollut vähintäkään tietoa salaisessa noottienvaihdossa Venäjän Saksalle antamasta sitoumuksesta olla sijoittamatta Venäjän kansalaisuuteen suunniteltuja suomalaisia punakaartilaisia asumaan Suomeen rajoittuville Venäjän alueille. Mutta jos Suomen rauhanneuvottelijat olisivat siitä olleet tietoisia, niin tämä tieto Venäjän aikaisemmasta kannasta olisi voinut vaikuttaa siihen, että Suomen puolelta olisi ehkä otettu rauhanneuvotteluissa käsiteltäväksi kysymys suomalaisten pakolaisten sijoittamisesta ja asuttamisesta Venäjällä.

AARO PAKASLAHTI.